

Šindelář, Pavel

Tunguzsko-mandžuská etnika

In: Šindelář, Pavel. *Etnografie Číny*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, pp. 29-44

ISBN 978-80-210-7049-3; ISBN 978-80-210-7052-3 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130588>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Tunguzsko-mandžuská etnika

Mandžuové (满族 *Mǎn zú*)

alternativní označení: Mänzti

populace: 10 387 958 obyvatel

výskyt v ČLR: Liaoning, Hebei, Heilongjiang, Jilin, Vnitřní Mongolsko, Beijing

výskyt mimo ČLR: Taiwan

jazyk: mandžuština

- R altajská
- V tunguzská
- S jhotunguzská

OBR. 10

OBR. 11

Mandžové jsou dle výsledků posledního sčítání obyvatelstva z roku 2010 třetí největší etnickou menšinou Čínské lidové republiky. Provincie s největším zastoupením Mandžů jsou Liaoning (více než 5 milionů) a Hebei (více než 2 miliony). I v nich však vůči hanské majoritě představují výraznou menšinu. Několik set tisíc příslušníků této menšiny žije v provinciích Jilin a Heilongjiang i ve Vnitřním Mongolsku. V ostatních částech země se jedná o velmi malé populace, což platí i o Taiwanu. Neexistenci autonomního regionu alespoň částečně vynahrazují četné samosprávné okresy či obce.

Mandžská etnická identita je politický koncept, jehož autorem byl Nurhači (1559–1626), otec Abachaje, prvního císaře mandžuské dynastie Qing (1644–1911). Etymologie názvu zůstává nejasná, často bývá zmiňována souvislost s bódhisattvou Mandžušrím (čínsky 文殊 Wénshū). Na začátku 17. století šlo o politický projekt

označující většinu populace Džürčenů (čínsky 女真族 Nǚzhēn zú), vojensky organizovaných podle systému osmi praporů. Džürčeni v této době představovali spíše konglomerát džürčenských a několika dalších tunguzských kmenů. Navzdory snahám mandžuských elit zachovat si kulturní a etnickou identitu docházelo v průběhu sedmnáctého až devatenáctého století k jejich značné sinizaci. Nízká úroveň znalosti a užívání mandžuštiny na úkor čínštiny je typická i pro dnešní mandžuskou populaci v ČLR. Novější studie přitom ukázaly, že ještě na počátku dvacátého století byla znalost mandžuského jazyka mezi nižšími vrstvami mandžuské společnosti celkem rozšířená. Ke ztrátě znalosti jazyka tedy došlo pravděpodobně až v průběhu minulého století v souvislosti s konstruováním čínské identity na proti-mandžuských a pro-hanských základech. Čínská lidová republika uznala Mandžuy za národnostní menšinu oficiálně v roce 1952. Období od osmdesátých let po současnost je typické snahou o obnovu mandžuské identity, mimo jiné snahou o znovuzavedení výuky mandžuštiny ve školách a její obnovení jakožto živého jazyka etnické komunity.

Mandžuský jazyk patří do tunguzské větve altajské jazykové rodiny. Jeho písemná forma zřejmě vychází z jazyka jižních mandžuských kmenů. Tento jižní dialekt dnes zcela vymizel a jeho rekonstrukce je možná už jen na základě starých literárních textů. Počet osob mluvících dnes aktivně severními dialekty se pohybuje jen v řádech několika desítek. Mluvená mandžušтина je v současnosti reprezentována především jazykem kmene Xibe (锡伯, viz následující kapitola), který je však v ČLR chápán jako samostatná etnická skupina se samostatným jazykem. Mandžuské písmo vychází z písma mongolského, jehož proces adaptace začal již během vlády Nurhačiho. Později bylo doplněno o diakritické značky, aby vhodně reflektovalo fonetické potřeby jazyka. Směr psaní textu je shora dolů, avšak sloupce textu se řadí zleva doprava.

Kromě jazyka a písma není v současné situaci mnoho jiných forem etnického vyjádření, které by aktivně reprezentovaly a utvářely mandžuskou etnickou identitu. Takzvaná tradiční kultura a folklór, vycházející z dříve běžně provozovaných aktivit, rituálů a obyčejů (např. jízda na koni, lukostřelba, tradiční souboj, sokolnictví, hra na osmistranný buben, tradiční zpěv nebo bruslení na ledu) se v každodenním životě mandžuských obyvatel Číny dnes již nepraktikuje a slouží spíš jako forma dramatického umění nebo častěji jako mediální či komerční prezentace mandžuské identity.

Také sociální uspořádání mandžuského obyvatelstva dle systému osmi praporů, klanová příslušnost, tradiční náboženství (původně šamanismus, později tibetský buddhismus), způsob obživy (lov, rybolov, sběr plodů, chov dobytka) a nakonec i tradiční oděv či účes (cop) jsou dnes pro charakterizaci mandžuského etnika irelevantními faktory. U této etnické skupiny došlo v podstatně vyšší míře než u kterékoliv jiné v rámci

ČLR k téměř úplné asimilaci s většinovou čínskou populací, nicméně snaha o kulturní obrodu a oživení etnické identity, vycházející původně od osamocených mandžuských „obrozenců“ a „vlastenců“, získává v poslední době stále masovější podpory a souvisí s národnostním probuzením jdoucím napříč čínskými etnickými skupinami.

Původní znak etnické identity mužských členů džürčenských kmenů – typický mandžuský cop – vstoupil do historie Číny jako symbol poroby i vzpoury. Nejprve byla povinnost jeho nošení pod hrozbou hrdelních trestů uvalena na mužskou část čínské populace jako symbol porážky čínské dynastie Ming mandžuskou dynastií Qing. Coby veřejné vyjádření akceptace této situace a poslušnosti nově vládnoucí dynastii byl tento zvyk zákonem udržován až téměř do úplného závěru její vlády. Na přelomu 19. a 20. století se jeho ustříhávání stalo pro změnu radikálním gestem odporu čínských nacionalistů a modernistů proti mandžuské nadvládě a feudálnímu zřízení. Někteří loajalisté si jej nechávali i po pádu dynastie Qing v roce 1911, ale definitivní tečku za tímto účesem a jeho symbolickým významem udělal poslední (v té době již sesazený) mandžuský císař Puyi, když si ho v roce 1922 sám dobrovolně ustříhnul. Mandžuský cop vzniknul vyholením vlasů na čele až do poloviny temene a jejich spletením v zadní polovině hlavy a týlu. Cop se nezkracoval a dosahoval tak značné délky. Z povinnosti nosit cop byla osvobozena ostatní turkická a muslimská etnika žijící v hranicích tehdejší qingské říše nebo buddhističtí mniši. Problém přitom Číňané neměli ani tak s copem samotným, ale spíše s vyholením přední části hlavy, které odporovalo tehdejšímu zvyklostem vlny po celý život nestříhat, vycházejícím z konfucianismu a tradiční úcty k předkům.

Literatura:

- Crossley, P. K. (1997). *The Manchus*. Cambridge, Mass: Blackwell Publishers.
- Crossley, P. K. (1990). *Orphan warriors: Three Manchu generations and the end of the Qing world*. Princeton, N.J: Princeton University Press.
- Elliott, M. C. (2001). *The Manchu way: The eight banners and ethnic identity in late imperial China*. Stanford, Calif: Stanford University Press.
- Gorelova, L. M. (2002). *Manchu grammar*. Leiden: Brill.
- Janhunen, J. (1996). *Manchuria: An ethnic history*. Helsinki: Finno-Ugrian Society.
- Rhoads, E. J. M. (2000). *Manchus & Han: Ethnic relations and political power in late Qing and early republican China, 1861–1928*. Seattle: University of Washington Press.
- Shao, D. (2011). *Remote homeland, recovered borderland: Manchus, Manchoukuo, and Manchuria, 1907–1985*. Honolulu: University of Hawai'i Press.

Xiboové (锡伯族 *Xíbó zú*)

alternativní označení: Sibo, Xibe, Sibe

populace: 190 481 obyvatel

výskyt v ČLR: Xinjiang, Liaoning, Jilin

jazyk: xibe

- R altajská
- V tunguzská
- S jihotunguzská

Etnická skupina Xibe má původ v tunguzských kmenech obývajících původně severovýchodní Čínu, především údolí řek Songhua a Nen. Dnes její příslušníky nalezneme v provinciích Jilin a Liaoning, ale také ve vzdálené autonomní oblasti Xinjiang, kam byli v průběhu vlády etnicky spřízněných Mandžů (1644–1911) přesídleni po jednom z nevydařených povstání. Někteří badatelé a většina samotných Xiboů věří, že jsou potomky kmenů Xiānbēi (鲜卑), původem mongolských kmenů žijící v oblasti Vnitřního Mongolska, o jejichž existenci na hranicích čínského světa v 7. století př. n. l. existují zmínky u pozdějších čínských kronikářů. Xiboové začali hrát důležitější roli v dějinách čínské říše v souvislosti s nástupem Mandžů na politické výslunní. Mandžuská dynastie, ovládající Čínu v 17.–19. století, zahrнула kmeny Xibe do svého armádního systému osmi praporů. Využívala je jako logistickou podporu i obrannou sílu, mimo jiné i proti Rusům pronikajícím na východ. Jedna z teorií o původu ruského názvu „Sibiř“ předpokládá jeho odvození od jména kmene Xibe, se kterým se museli Rusové při své expanzi do této oblasti potýkat. V tomto období docházelo také k jejich přesídlování do různých lokalit podél tehdejší severní hranice qingské říše v závislosti na geopolitických a strategických potřebách vládnoucí dynastie.

Xiboové žijící dnes v Xinjiangu a severovýchodní Xiboové se tak od sebe v mnohém liší, neboť si během historického vývoje každá z těchto skupin vytvořila svoje vlastní charakteristiky. V provincii Liaoning a Jilin je jejich prvním jazykem čínština (případně mongolština), zatímco v Xinjiangu dodnes používají v každodenním styku jazyk xibo (asi 30 000 mluvčích). Tento jazyk patří do mandžusko-tunguzské větve altajské jazykové rodiny a je natolik podobný mandžuštině, že jej mnozí odborníci považují jen za její dialekt. Navíc nebyl natolik ovlivněný čínštinou jako samotná mandžušтина, takže je přes řadu výpůjček považován za kvalitní srovnávací materiál při studiu a obnově původní mandžuštiny. Způsob života severovýchodních Xiboů je – podobně jako v případě Mandžů – velmi podobný většinovému hanskému elementu, na rozdíl od příslušníků

této menšiny žijící v Xinjiangu, kteří si dodnes zachovali mnoho ze svého tradičního života.

Vlastní náboženský systém tohoto etnika čerpal z animistických představ, šamanistické praxe i z v oblasti populárního tibetského buddhismu. S asimilací hanským etnikem přejímal i mnohé z tradičních čínských náboženských představ a rituálů (taoismus, čínský buddhismus, kult předků). Někteří Xiboové v Xinjiangu stále praktikují původní kmenový polyteistický kult, v němž nejvýznamnější pozici zauímají Král hmyzu, Duch země, Duch draka, bůh Xilimama (má na starosti blaho domácnosti) nebo bůh Hairkan, který má ochraňovat dobytek.

V minulosti se Xiboové živilí především lovem a rybařstvím, v moderní době však většinou přešli ke klasickému zemědělství. Jejich tradičním oděvem jsou dlouhé šaty a kabátce, podobné tradičnímu mandžuskému oděvu (odvozenému pro změnu od oděvů mongolských). Staré ženy nosily oděv modré či zelené barvy, zatímco mladé ženy preferovaly barevnější látky. Muži nosili krátké bundy se zapínáním na přední straně a s kalhotami pevně svázanými kolem kotníků, v zimě pak dlouhé šaty.

Rýže a mouka jsou základním prvkem jejich stravy, ale v Xinjiangu, kde často chovají dobytek a ovce, holdují pro Čínu také netypickému čaji s mlékem, máslem, smetaně, sýru nebo jiným mléčným výrobkům. Typická vesnice xinjiangských Xiboů je obehnaná zdí, která může při standardní velikosti sídla o cca 150 domácnostech dosahovat obvodu dvou až tří kilometrů. Tří- až pětigenerační tradiční obydlí se obvykle skládá ze tří až pěti pokojů situovaných kolem společného vnitřního nádvoří se záhony květin a ovocnými stromy. V rámci vesnice byla nejdůležitější institucí společného soužití tzv. *hala* – rada tvořená mužskými zástupci jednotlivých rodin, která řešila spory a vynucovala tradiční morálku a pravidla uvnitř vesnické komunity.

Tradiční loveckou a válečnou dovedností tohoto etnika, dnes již pěstovanou jen coby sportovní disciplína, je lukostřelba. Při oslavě prvních narozenin dostali chlapci tradičně na hraní luk a šípy. Ten, který je již v tomto raném věku dokázal uchopit, byl považován za budoucího velkého válečníka. Válečníci kmene Xibo začali používat luky a šípy před více než tisíci lety a jejich dovednost se stala v regionu legendární. Jako lučištníci sloužili v mongolských armádách a tradovalo se, že zabijí své protivníky zásadně střelou do oka. Podle tradičního podání si dokonce každý mladík, chtěl-li získat náklonnost nějakého děvčete, musel nejdříve její srdce vystřílet v lukostřeleckém klání. I když jsou mezi Xiboy impozantní lukostřelci dodnes, jejich původní forma lukostřelby (*gus khavdan*) a zejména výroba vlastních luků je téměř zcela zapomenuta. K jisté obrodě došlo i díky letním olympijským hrám v Pekingu v roce 2008. Zde se ve sportovním odvětví po dlouhou dobu zcela ovládaném reprezentanty Jižní Koreje podařilo získat dva olympijské kovy sportovcům Čínské lidové republiky. Není náhodou, že oba dva pocházejí z nepočtené etnické skupiny Xibo. Podle Zhou Yuana, ředitele Čínského lukostřeleckého programu, tvoří celou polovinu čínského národního lukostřeleckého týmu právě příslušníci této národnostní menšiny.

Literatura:

- Harris, Rachel. (2004). *Singing the Village: Music, Memory and Ritual Among the Sibe of Xinjiang*, Oxford University Press.
- Jang, Taeho. (2008). *Sibe grammar*. Kunming: Nationalities Publishing House of Yunnan.
- Lamontagne, J. (1985). *The Xibo people – „Guardians of the frontier“*. Beijing: The China Welfare Institute.
- Zikmundová, V. (2013). *Spoken Sibe: Morphology of the inflected parts of speech*. Praha: Karolinum Press.

Hezheové (赫哲族 *Hèzhé zú*)

alternativní označení: Nanajci, Nabei a Naniao

populace: 5 354 obyvatel

výskyt v ČLR: Heilongjiang

výskyt mimo ČLR: Rusko, Ukrajina

jazyk: nanajština

- R altajská
- V tunguzská
- S jihotunguzská

OBR. 12

Hezheové tvoří jednu z nejmenších etnických skupin v Číně. Žijí v severovýchodní části Číny v provincii Heilongjiang podél řek Songhua, Heilong a Wusuli. Na Sibiři jsou známí pod jménem Nanajci. Malá část žije také na Ukrajině. Hezheové z různých regionů se nazývají různými jmény, nejčastěji však Nanai, Nabei a Naniao (= domorodý). Nanajština patří do altajské jazykové rodiny a jihomandžuské skupiny. Hezheové a Nanajci mluví každý jiným dialektem. Nanajština postrádá psanou formu, která je nahrazována znaky standardní čínštiny. Hezheové i v mluveném projevu užívají standardní čínštinu. V ČLR se údajně nachází pouze 12 aktivních mluvčích nanajštiny a 47 pasivně rozumějících jedinců – všichni starší generace.

Hezheové se poprvé pod čínskou nadvládou dostali během rozšíření říše za dynastie Tang (618–907). Téměř vyhyli v období loutkového státu Manchukuo (1932–1945) pod japonskou vládou, kdy byli nahnáni do koncentračních táborů, nemohli volně lovit ani rybařit a jejich strava tak byla nedostatečná. Zmíněné útrapy jich přežil jen zlomek původního počtu a po návratu do svých starých domovů a lovišť se jen část z nich vrátila k tradičnímu způsobu života. Přes ČLR zdůrazňovanou civilizační misi vykonanou po roce 1949 (zavedení elektřiny, budování vzdělávacích a zdravotnických zařízení, ale i podpora kočovného způsobu života), jde o etnikum nacházející se před kulturní a etnickou asimilací většinovou společností. Nejnovější údaje hovoří o počtu necelých 5 500 osob, ruští Nanajci jsou na tom početně o něco lépe. V roce 2010 byl jejich počet 12 tisíc osob, z toho nanajštinou mluvilo 1 347 osob. Ruské Nanajce proslavil mimo jiné japonský režisér Akira Kurosawa svým filmem z roku 1975. Ten je založený na knize ruského cestovatele Vladimíra Arsenjeva a popisuje jeho přátelství se svým nanajským průvodcem, podle něžž byl film i pojmenován – *Dersu Uzala*.

Hlavní složku tradiční stravy Hezheů tvořily od nepaměti ryby. Nejčastěji je konzumují syrové, ochucené zázvorem, solí, zelenou cibulkou nebo jiným kořením. Hezheové svým návštěvám často servírují syrové ryby jako projev respektu. Místo čaje, který téměř nepijí, preferují pro etnické Číňany kulturně téměř nepřijatelnou studenou nepřevařenou vodu. Konzumaci jídla a pití provází i některé jedinečné zvyky, například před pitím alkoholu do něj ponoří hůlky, část vychrstnou směrem k nebi a částí pokropí zem. Tímto se vyjadřuje respekt bohům a předkům.

V minulosti Hezheové obývali přístřešky postavené z hrubě opracovaného březového dřeva. Někteří Hezheové žili v domech s hliněnými stěnami a doškovými střechami. Oblečení Hezheů se v dnešní době prakticky shoduje s tím, co nosí Hanové. Historicky byl hlavní odlišností především materiál, který na výrobu oblečení užívali. Vyráběli je nejčastěji z kůže ryb či vysoké zvěře. Oblečení z rybí kůže je považováno za hezheský národní oděv. Délka šatů je nejčastěji nad kolena, typické jsou volné a krátké rukávy bez límce. Šaty a kalhoty jsou široké, lemované barevnou látkou, vyšíváné vzory, mohou být zdobené měděnými zvonky. Velké ryby (vážící okolo 50 kg) vystačí na výrobu jednoho páru kalhot. Takové kalhoty jsou odolné proti chladnému počasí a vodě. V zimě často nosili kožešinové čepice a tlusté boty vyrobené z kůže medvěda a březové kůry. V minulosti si svobodné dívky obvykle vázaly vlasy do jednoho copu, zatímco vdané ženy či vdovy nosily dva. Náramky byly společnou ozdobou pro všechny ženy, ale pouze staré ženy nosily náušnice.

Podle původních náboženských představ Hezheů se věřilo, že každý člověk má tři duše. První umírá spolu s tělem. Druhá duše reinkarnuje v jiného člověka či zvíře, jehož

druh závisí na jeho chování během lidského života. Třetí pak putuje do světa mrtvých. Tato duše je ve spánku schopna na krátkou chvíli opustit tělo. Kvůli tomu Hezheové přisuzují snům velký význam. Z těchto informací lze vytušit silný vliv šamanistických představ a postupů v náboženském systému tohoto etnika. Kromě duší Hezheové věří na bohy a demony. Ne všichni bohové patří do stejné kategorie. Nejmocnější z nich je Bůh oblohy, který vše řídí, a Bůh tří hvězd, který je zodpovědný za nemoci. Z mnoha rituálů a oslav v průběhu kalendářního roku lze jmenovat Wurigong, třídenní svátek, který se slaví každý druhý rok v červnu a srpnu. Přes den mezi sebou Hezheové soutěží v různých disciplínách, např. v plavání, přetahování či nahazování sítí. Večer pořádají hostiny, kde společně jedí a pijí. Po oslavách zpívají a tančí u ohňů, které zakládají na břehu řek.

Vypravěčsko-zpěvácká tradiční forma *yimakan* je zásadním nástrojem hezhejské historické paměti a je považována za živoucí učebnici historie této etnické skupiny. Provozuje se v původním jazyce, obsahuje veršovanou i prozaickou formu a skládá se z mnoha příběhů a písní zachycujících dějiny kmene, zejména slavné bitvy, včetně legendárních porážek na jejich území útočících vetřelců a mytických nestvůr. Příběhy jsou vypravěči-zpěváky improvizovány bez doprovodu hudebních nástrojů a využívají různých melodií k vykreslení specifik daného příběhu. Tato orální tradice zdůrazňuje obranu etnické identity a územní celistvosti, ale také vyzdvihuje a uchovává tradiční znalosti a dovednosti od šamanských rituálů až po lov a rybaření. Vzhledem k tomu, že hezheský jazyk nemá písemný systém, hrál *yimakan* od pradávna klíčovou roli při zachování mateřského jazyka, náboženství, folklóru, zvyků a etnické identity. Se standardizací a sinizací školního vzdělávání je však původní jazyk Hezhenů v ohrožení. V současné době jen starší lidé dokáží hovořit rodným jazykem, což je klíčová překážka pro udržitelnost tradice *yimakanu*. Proto byla tato tradice zařazena v roce 2011 na Seznam nehmotného kulturního dědictví vyžadujícího naléhavou ochranu UNESCO.

Literatura:

- Zhang, Y. – Zhang, X. – Dai, S. (1989). *The Hezhen language [Hezhe yu]*. Changchun: Jilin University Press.
- Fitzhugh, W. W. – Crowell, A. (1988). *Crossroads of continents: Cultures of Siberia and Alaska*. Washington: Smithsonian Institution Press.
- Pavlishin, G. (1984). *Mergen and his friends: A Nanai folk tale*. Moscow: Raduga Publishers.

Evenkové (鄂温克族 *Èwēnkè zú*)

alternativní označení: Tunguz, Kamnigan, Owenke, Solon, Sulong

populace: 30 875 obyvatel

výskyt v ČLR: Vnitřní Mongolsko, Heilongjiang

výskyt mimo ČLR: Ruská federace

jazyk: evenština

- R altajská
- V tunguzská
- S severotunguzská

Evenkové jsou východosibiřským etnikem obývajícím v rámci ČLR sedm okresů autonomní oblasti Vnitřní Mongolsko a okres Nahe v provincii Heilongjiang. Jejich vlastní autonomní region Ewengki Aimanni Mvngkeng Isihër Gosa (鄂温克族自治旗 *Èwēnkèzú Zìzhìqí*) se nachází v prefektuře Hulunbuir ve Vnitřním Mongolsku, ale přitom Evenkové zde mají 10 % zastoupení, až po většinových Hanech, Mongolech, ale i Daurech. Přibližně stejné množství Evenků, jaké se nachází na území ČLR, obývá také rozsáhlé oblasti ruské Sibíře od řeky Ob až k Ochotskému moři, směrem na sever až k Severnímu ledovému oceánu.

Jméno Evenkové doslova znamená „lidé žijící v horách“. Jejich historické kořeny zasahují do oblastí na severovýchodním břehu jezera Bajkal a kolem horního toku Řeky černého draka (Heilongjiang). Za své předky označují lid Shiwei, který zde sídlil za dynastie Severní Wei, a též kmen Jü, pastevce sobů z období dynastie Tang. Ve 30. letech 17. století se Evenkové, tehdy nazývaní Kamnigani a Sulongové, dostali pod nadvládu čínské dynastie Qing mandžuského původu. Ve stejné době začali do jejich domoviny pronikat reprezentanti carského Ruska, kteří později Evenky částečně přesídlili do oblasti kolem přítoků řeky Nen. V roce 1732 bylo 1 600 Evenků i s rodinami převeleno do regionu Hulunbuir, kde působili jako hraniční stráž, a právě potomci těchto vojáků dnes tvoří jádro čínských Evenků.

Jazyk Evenků tvoří jednu z větví tunguzské jazykové rodiny a může být rozdělen do osmi podtypů. Mezi jednotlivými dialekty nicméně existují pouze drobné rozdíly, a proto je obvykle vnímán jako jednotný jazyk. Počet mluvčích je odhadován na cca 15 000, z důvodu nespolehlivých dat je však nutné počítat s odchylkou až několika tisíc jedinců. Evenkové mají poměrně dlouhou tradici ovládání několika jazyků a dialektů zároveň, některým dialektům evenštiny ale kvůli klesajícímu počtu aktivních mluvčích hrozí brzký zánik.

Evenkové se tradičně věnovali chovu sobů, s nimiž migrovali tajgou, v současné době je ale většina z nich trvale usazena ve farmářských oblastech a živí se chovem dobytka. Jen malá část stále vede nomádký způsob života, jejich obživou je chov sobů a lov. Tradičním obydlím Evenků je stan kónického tvaru, základem jsou tři opracované vrchní části kmenů zakončené vidlicí, jež se zaklesnou do sebe. Ty poté podpírají kolem 20 dalších dřevěných tyčí. Konstrukce se v zimě pokrývá sobí kůží, v létě březovou kůrou. Typickou stavbou je též sklad umístěný nad zemí, zbudovaný mezi dvěma stromy. Bývá vždy otevřený a v případě nouze si z něj i cizí mohou vzít potřebné zásoby pod podmínkou, že je poté vrátí.

Společnost Evenků fungovala na patrilineálních a patrilokálních principech, základní jednotkou byl klan (*chala, kala*). Rodiny z různých klanů se sdružovaly do *urilenů*, krátkodobých účelových společenství. Evenkové žijí v monogamních svazcích a dříve byla striktně dodržována exogamie, tedy ženění mimo vlastní klan. Žena si poté celý život udržovala příslušnost k otcovskému klanu.

Evenkové věří, že příroda je živá a je nadána silou *musun* – pohybem a energií. Země je pro ně matkou, která jim poskytuje obživu a reaguje na jednání lidí, lze ji ovlivnit různými rituály, například kolektivním rituálem *girkumni* za plodnost divoké zvěře. Jednotlivé jevy, zvířata i předměty mají svého ducha *buga*, s nímž lze komunikovat. V mytologii Evenků stvořil svět Seveki, který vytvořil zákony *ity* a *zákazy ödekit*. Zákony vytváří u Evenků silné ekologicko-etické cítění, které se projevuje například v tom, že neuloví více zvěře, nežli potřebují, nebo tím, že je zakázáno nechat zvíře trpět. Specifickým zvykem je pohřbívání stažené mršiny sobola pod modřín, čímž jej lovci žádají o návrat a opětovné narození.

Klíčovou postavou v rituálním životě Evenků je šaman, který působí jako prostředník mezi světem lidí a duchů a udržuje oba tyto světy ve vzájemné harmonii. Na jeho iniciaci se podílel celý klan a šaman byl nezbytnou osobou udržující klid ve společenství vykonáváním rituálů (například rituál *kamlaně* za přechod zemřelého do země duší *buno*), řešením sporů i léčením nemocí. Jeho atributy jsou kostým jelena *kumaku* a bubínek ze zvířecí kůže. Když šaman zemřel, bylo urychleně třeba najít nástupce, který by převzal jeho spirituální sílu, která v nespoutané podobě ohrožovala harmonii. Německý antropolog F. George Heyne zdokumentoval situaci, kdy lidé v jedné oblasti přišli o svého šamana, což mělo za následek psychologický úpadek celé komunity a sérii sebevražd v dlouhém období mezi lety 1945–1952.

Literatura:

- Heyne, F. G. (2007). „Notes on blood revenge among the Reindeer Evenki of Manchuria (Northeast China)“, *Asian Folklore Studies* 66/1–2: 165–178.
- Heyne, F. G. (1999). „The Social Significance of the Shaman among the Chinese Reindeer-Evenki“, *Asian Folklore Studies* Volume 58: 377–395.
- Janhunen, J. (2005). „Tungusic: an endangered language family in Northeast Asia“, *International Journal of the Sociology of Language* 173: 37–54.
- Sirina, A. A. (2008). „People Who Feel the Land - The Ecological Ethic of the Evenki and Eveny“, *Anthropology & Archeology of Eurasia* 47/3: 9–37.
- Xing Wen (2001). „The Last Hunting Tribe“, *China Today* 60/12: 74–75.

Oročeni (鄂伦春族 *Èlúncūn zú*)

alternativní označení: Oročové

populace: 8 659 obyvatel

výskyt v ČLR: Heilongjiang, AO Vnitřní Mongolsko

výskyt mimo ČLR: Rusko, Mongolsko

jazyk: oročský jazyk

- R altajská
- V tunguzská
- S severotunguzská

OBR. 13

Oročeni jsou jednou z nejmenších z 56 oficiálně uznaných etnických skupin ČLR. Celkový počet příslušníků tohoto etnika čítá necelých 9 tisíc jedinců žijících hlavně v provincii Heilongjiang v okolí řeky Amur a ve Vnitřním Mongolsku. Obývají lesy pohoří

Velkých a Malých Chingan (čínsky 兴安 Xìng'ān), kde se tradičně věnovali rybolovu a lovu jelenů i další divoké zvěře. Většina Oročenů však již od tradičního způsobu získávání obživy upustila, mimo jiné i kvůli čínským zákonům na ochranu přírody a divoké zvěře, které jsou bohužel v rozporu s jejich tradičním způsobem života. Jazyk Oročenů, patřící do severní tunguzské větve altajské jazykové rodiny, nemá psanou formu a je blízký jazyku Evenků. Jejich etnonymum se nejčastěji překládá jako „horalové“ či „pastevci sobů“.

Po dlouhá staletí se Oročeni vydávali na lov ve skupinách a z ulovených zvířat následně využili vše, co se využít dalo, včetně hlav, vnitřností, kostí či jeleního parozí. U Oročenů bylo obvyklé, že lovili jak muži, tak i ženy a často lov probíhal z koňských hřbetů. Umění lovu učili chlapce od 8 let a ve věku 17 let se již vydával mladý Oročen lovit na vlastní pěst. Koně byli velmi užiteční a nezbytní pomocníci nejen při lovu, ale také při kočování, kdy přenášeli veškerý majetek rodiny na dalekých cestách přes hory, řeky a bažiny. Oročenský kůň je typický svou odolností a extrémně velkými kopyty, která mu bránila v uvíznutí v bažinách. Oročenské ženy se vyznačovaly velkou zručností ve vyšívání vzorů jelenů, medvědů a koní na tkaniny a kožešiny i ve výrobě misek, krabic a jiných předmětů z březové kůry, do kterých vyrývaly různé ornamenty a barvily je. Dívky z oročenských komunit se od dětství učily vydělávat kožešiny, sbírat ovoce a sušit maso. Okolo 13 až 14 let se začaly dívky starat o domácnost. Kožešiny se užívaly při výrobě oděvů, rukavic, příkrývek i stanů.

Oročové jsou etnikem vášnivých tanečníků a zpěváků, kteří zpívali a tančili zejména při návratu lovců z lovu (dnes častěji na folklórních festivalech). Tématikou lidových písní Oročenů bývá lov, příroda, láska a životní nesnáze. Mezi jejich nejpopulárnější tance patří „boj černých medvědů“ nebo „dřevěný kohoutí tanec“, při kterých napodobují pohyby zvířat, ale i například tanec, který drammatizuje významné historické události klanu. Používají různé hudební nástroje, například *pengnuhua*, což je druh harmoniky, nebo ruční bubínek *wentuwen*. Zvuk těchto nástrojů připomíná ptačí zpěv nebo hýkání jelena.

Oročeni praktikují šamanistické rituály a jejich náboženský systém je postaven na uctívání přírody, předků a animistické víře ve všudypřítomné duchy. Své rituální předměty sloužící zejména k šamanistickým „výpravám“ pečlivě uchovávají v krabicích z březové kůry zavěšených na stromech. V oročenské společnosti existovala celé řada sociálních a rituálních tabu. Například žena nemohla родit v domácnosti, k porodu měla speciálně postavený příbytek a minimálně měsíc v něm musela pobývat, než se vrátila domů s novorozencem. Jiná tabu existují v oblasti jazyka a pojmenování. Například tygra nebo medvěda nelze nazývat pravým jménem, ale pouze obraty jako „dlouhý ocas“ nebo

dokonce „dědeček“. Své mrtvé pohřbívali Oročeni poměrně specifickým způsobem: mrtvolu vložili do vydlabaného kmene stromu s hlavou směřující na jih a tento kmen umístili vysoko do koruny živého stromu.

V létě roku 1952 se odehrála událost, kterou američtí badatelé Kun Shi a Richard Noll ve svém článku *Chuonnasuan: The Last Shaman of the Oroqen of Northeast China* nazvali „Soumrakem duchů“. Vzpomínku na tuto tragickou událost s nimi údajně sdílela celé řada pamětníků z oročenské komunity, kteří ji tehdy zažili. Meng Jinfu nazývaný mezi Oročeny Chuonnasuan byl tehdy poměrně mladým mužem, který teprve nedávno prošel složitou fází osobních psychosomatických krizí a rituálních zasvěcení, na jejichž konci byl ve své nové roli kmenového šamana považován za duchovního a do jisté míry i společenského vůdce celé své komunity. Kromě něj v podobné roli vystupoval i další, o něco málo starší oročenský šaman Zhao Liben. Ten se – coby poloviční Han – stal terčem rozsáhlé přesvědčovací kampaně ze strany nových správců své země, čínských komunistů, kterým nakonec podlehl a stal se jedním z nich. Ti pak dále na komunitu Oročenů intenzivně tlačili a vyzývali je, aby se vzdali svých pověřených praktik a představ a přestali žít v nevědeckých bludech typických pro feudální a nikoliv komunistickou společnost blízké budoucnosti. Čínští komunisté vzali Chuonnasuana i Zhao Libena, dva nejrespektovanější šamany z celé komunity, na bezplatný výlet z heilongjianských lesů rovnou do osmi velkých moderních měst nové socialistické Číny. Cestovali vlakem i letadlem a neustále oba šamany přesvědčovali, že odpor je marný a budoucnost jejich čerstvě ustavené národnostní menšiny je v jednotě s Mao Zedongem a Komunistickou stranou Číny. Celý výlet splnil svůj účel a tak Chuonnasuan svolal svůj lid k poslednímu velkému společnému nočnímu obřadu, na kterém Oročeni společně žádali duchy, aby jednou provždy odešli. Od té doby dle svých slov i slov svých blízkých Chuonnasuan žádný veřejný šamanský rituál nevykonal a s jeho smrtí v říjnu roku 2000 odešel poslední oročský šaman (Zhao Liben zemřel o 22 let dříve).

Literatura:

- Legerton, C., – Rawson, J. (2009). *Invisible China: A journey through ethnic borderlands*. Chicago: Chicago Review Press.
- Noll, Richard – Kun Shi. (2004). „Chuonnasuan (Meng Jin Fu): The Last Shaman of the Oroqen of Northeast China“. *Journal of Korean Religions*, 6:135–162.
- Qiu, P. (1983). *The Oroqens: China's nomadic hunters*. Beijing: Foreign Languages Press.
- Qiu, X. (2007). Shamanism as the Ultimate Reality and Meaning of the Oroqen Peoples of Inner Mongolia. *Ultimate Reality and Meaning*, 30/3: 232.
- Stuart, K. – Li, X. (1994). *Tales from China's forest hunters: Oroqen folktales*. Philadelphia: University of Pennsylvania, Dept. of Asian and Middle Eastern Studies.